

II.

Az egyesület kebelében létesült alakulatok.

9. Az odorheiköri D. F.-Egyesület.

Az odorheiköri lelkészek 1876 februárius hó 11-én Sânpaulon gyűlést tartottak s ezen a gyűlésen elhatározták egy könyvtár-egyesületnek a megalakítását. Eltervezték, hogy mi legyen az egyesület neve, célja s röviden összeállították az alapszabályokat. Az egyesület neve: Dávid Ferenc Könyvtár-Egyesület. Célja a Dávid Ferenc hitelméit folytonosságban tartani egyesületi működés által. Az önművelést előmozdítani. Az egyesület tagja minden pap; énekvezér-tanítókat nem kötelezik, de szívesen látják. Minden más érdeklődőt is szívesen felvesznek a tagok sorába. Tagsági díj a környéken lakók számára 2 frt., a távol lakók részére 3 frt. Az egyesület a tagsági díjakból minden évben könyveket szerez, az olvasásra elvitt könyvek 15 napnál tovább nem tarthatók az olvasónál.

Az alakuló-gyűlést ugyancsak Sânpaulon 1876 április hó 20-án tartották meg, melyen jelen voltak: Gyöngyösi István elnök, Rédiger Géza jegyző, Bedő Lajos, Darkó Sándor, Máthé Sándor (orășeni), Sándor Ferenc, Nagy Sándor, Varga Zsigmond, Egyed Ferenc, Sándor Áron, Sándor Gergely (aldeai), Dombi Mózes, Kisgyörgy Sándor, Vas István, Sándor Lajos, Török Sándor, Jakab Lajos. Könyvtárnok és pénztárnok Egyed Ferenc sânpauli lelkész lett, azóta is folytonosan a sânpauli lelkészek töltik be a könyvtári szolgálatot, mind ezen egyházközség éppen az egyházkör kellős közepén fekszik.

Az első gyűlésen nemcsak tisztán az alakulás és a könyvtár ügyével, hanem más nagyon fontos kérdésekkel is foglalkoztak. Egyik ilyen kérdés: Szeremlei Sámuelnek a felhívása az egyesületes egyháztörténelem számára gyűjtendő adatok érdekében. A másik hasonló ehhez: Simén Domokos felhívása az unitárius élet- és jellemrajzokhoz szükséges adatok egybegyűjtésére.

Még ez év novemberében Rédiger Géza Satu-nouból Săbedre távozván lelkésznek, helyébe Kisgyörgy Sándor akkori chinisu lelkészt választják meg jegyzőnek. A következő gyűlés

1877 december hó 5-én Mărtinişben volt, ahol a többek között egy igen érdekes kérdés vetődött fel, amely még ma sem vesztette el alkalmi voltát:

A vallásos eszmék fejlődése Dávid Ferencről napjainkig különös tekintettel az unitarizmusra.

E kérdést mi közülünk még senki sem dolgozta fel, tehát ma sem multa idejét, hogy vele foglalkozzunk.

Nevezetes esemény az egyesület történetében 1885 május hó 18, amikor az Oclandon tartott gyűlés alkalmával a könyvtár-egyesület kibővül Dávid Ferenc-Egyesületté. A gyűlésen felolvassák Boros György felhívását az egyesület megalakítására vonatkozólag, mire a központ által megállapított alapszabályokat teljes egészében magukévá teszik. Ezután az Odorhei-körben a könyvtár-egyesület a Dávid Ferenc-Egyesület zászlója alatt munkálkodik s mint már korábban megalakult egyesület, kiváló sikereket ért el a népművelés terén, hiszen már megalakulásakor könyvtárral indul neki nagy feladatai teljesítésének.

Az egyesület vezetésében, csakhamar változás áll be. Gyöngösi István betegeskedése miatt lemondván az elnökségről, helyébe elnöknek Darkó Sándort, jegyzőnek Kisgyörgy Sándor helyett először Vass István petreni lelkészt, később Pál Ferenc rareşi lelkészt választják meg, később pedig Sándor Gergely dărjiui lelkészt.

Az 1889 november hó 27-én, Sânpaulon nevezetes határozatokat hoznak, melyek közművelődés szempontjából rendkívül fontosak.

Sándor Gergely dărjiui lelkész bejelenti ugyanis, hogy egyházközségében az olvasó-egyesület megalakult. Buzdítják az egyházkör vezetőségét, hogy mindenütt alakíttassék meg az olvasó-egyesület és a népkönyvtár. A szegénysorsú tanulókat ingyen énekeskönyvvel el kell látni, mert ez az egyesületnek egyik legfontosabb hívatása. Az egyesület teljes tudatában van egyháztársadalmi nagy feladatának. Tudja, hogy a nyomtatott betűnek milyen hatalma van. Sürgeti az unitárius naptár kiadását és a lelkészek az egyesület támogatásával szívvel-lélekkel dolgoznak, áldoznak az eszme megvalósításán. Az egyesület kiadványait odaadó buzgósággal helyezi el az olvasni vágyó unitárius közönség között és maga is Dávid Ferenc-füzeteket ad ki, hadd szolgálhasson olvasmánnyal népünk számára. Számtalan alkalmi füzet kiadásával járul hozzá a Dávid Ferenc-Egyesület kiadványaihoz.

E körben a nőegyesületi munkának is kiváló munkálói, sőt úttörői voltak. Legelső volt a mereşti Nőegyesület, utána a sânpauli és crăciuneli Nőegyesületek léptek sorompóba s az úttörőket követték aztán rendre a többiek mind. Hadd említsük fel az úttörő nők neveit. Ajtay Jánosné, Demeter Dénesné és Ürmösi Józsefné vezettek ezen a téren akkor is, amikor ezért a munkáért sokkal több kellemetlen kritika járt, mint elismerés. A nagy háború

bevégzése után, midőn a normális rend helyreállott, már minden faluban megalakult a Dávid Ferenc zászlója alatt a Nőegylet és végzi igazi lelkesedéssel és buzgósággal vallásos, emberbaráti, társadalmi és közművelődési munkáját.

Az egylet a munkakörét kiterjesztette mindazon területre, amelyen egy ilyen egyletnek működnie kell. Ifjúsági egyletek, dalárdák szervezése kiváló gondját alkotta a lelkes tanítóknak és lelkészeknek. A közművelődési előadások téli estéken az egyházkörében csaknem minden falúba be voltak vezetve; ez a sokféle munka a világháború befejezése után egységes szempontok körül csoportosult a D. F.-Egyletben. Az egylet irányításában kiváló szerepet töltöttek be a már említetteken kívül Sándor Gergely dârjiui lelkész, aki 1897—1898-ig elnöke, de azelőtt is mint titkár-jegyző jó szolgálatokat tett s mint kiváló szónok és lankadatlan munkás egész életében az egyletnek nagy szolgálatokat tett minden alakulatában. 1908—1915-ben bekövetkezett haláláig Demeter Dénes crăciuneli lelkész volt az egylet elnöke. Milyen Ilyés próféta, oly buzgósággal hirdette az ígét és talán a túlságosan lángoló szeretetben égett el olyan korán. Benne az egylet igazán ügybuzgó elnököt s az egyház egy lángoló unitárius apostolt veszített el korai halálával. Utána Ürmösi József lett az elnök s nagy eréllyel, sikerrel és buzgósággal folytatta e tisztelet 1928-ig, midőn Sânpaulról Clujra jött püspöki titkárnak. Nehéz időkben elnökösködött, de a rendkívüli időkben is kiválóan megfelelt feladatának. 1928—1930-ig Pál Ferenc tb. esperes lesz az elnök, aki a körben mint körjegyző és esperes is több évtizeden át működött, de a D. F. E.-ben is hervadhatatlan érdemeket szerzett. Mint pénztáros évtizedeken át nagy pontossággal és sikerrel rendezte a kör pénzügyeit s általában az egyletnek egyik legkiválóbb támasza volt. Mikor 1930-ban lemondott az elnökségről, az egylet érdemei elismeréséül tb. elnöknek választotta.

Pál Ferenc után Bálint Ödönt, majd meg Báró Józsefet választották elnöknek. Mind ketten fiatal erők, elismert tehetségük és sikereik után még méltán várunk sok munkát tőlük. Az elnöki tisztségben kiváló szolgálatot tettek az ügynek Vári Albert jelenleg teológiai dékán, Egyed Ferenc, Kisgyörgy Sándorné, Győrfi István, Kiss Károly igazgató-tanítók, Ajtay Jánosné, Vass Albertné. Mint titkár Péter Sándor, Sándor Gergely (locodeni), Benczédi Pál, Bálint Ödön, Báró József, Sigmond József és Dobay István állottak s utóbbi áll mostan is az egylet szolgálatában.

Hogy ki mit tett ez egylet érdekében, nehéz volna mind felsorolni, vagy talán a neveket mind megemlíteni, ámbár a kultúr-történet szempontjából ennek kiváló fontossága van. Hiszen csaknem minden esztendőben két gyűlés volt, melyeken a műsoron szerepelt az áhítatossági (istentiszteleti) rész, felolvasás és művészi rész. Ebben nemcsak az ügynevezett belső emberek, a tanítók és papok vettek részt nagy buzgósággal, hanem a vidék értelmisége is. Örömmel állapítjuk, meg, hogy újabban a falú

ifjai is belekapcsolódnak a műsor egy-egy pontjába, ami annak a bizonyossága, hogy az egyesület kulturális törekvései nem voltak hiábavalók.

Az egyesület történetében fontos esemény, hogy az egyesület lelke és mozgató géniusza, Dr. Boros György ötször tartott e körben előadást. 1898-ban Dârjiuban, 1901-ben Vârghison, 1906-ban Oclandon, 1917-ben Crăciunelen és 1921-ben Mereştiben. Az egyesület kiválóságai közül többen is voltak előadók, akik közül Dr. Gál Kelemen tb. igazgatót emeljük ki, aki 1923-ban Aldean tartott egy elfeledhetetlenül szép előadást.

Az egyesület belső tagjai közül még ki kell emeljük az örökké munkás Ajtay Jánost, aki dalárdát vezetett, naptárt, Dávid F.-füzeteket szerkesztet s általában az egyesületi életnek egyik legmunkásabb tagja volt minden vonalon. Vajda Antalt, aki az egyesület körüli dalkörnek Ajtay lemondása után karmestere lett, Pálffy Ákost, aki annyi kiváló programban betanítója volt egy-egy ének-számnak, Kiss Károlyt, aki szintén sok meghatározó órát szerzett az egyesületnek különösen a műsor művészi részében. Újabban a Nőegyesületben Sigmond Józsefné tölt be kiváló szerepet. A művészi programnak annyi szereplője volt, hogy terünk nem engedi neveik felsorolását, noha a kultúrtörténeti szempont ezt indokolná.

10. A Cristurkői D. F.-Egyesület.

Mint az odorheikörben, a cristuri egyesület körben is volt elődje a D. F.-Egyesületnek. Ez volt az úgynevezett *Papi önképzőkör*. Ez a szerény címet viselő egyesület (ekkor még az emberek szerények voltak!) azt a célt munkálta, amit a cím kifejez, a lelkesek önművelését, vagy pedig ahogy ők mondták: az elméleti tudásnak és ismeretnek gyakorlativá tételét. A Dávid F. E. jó helyen járt, midőn lekes titkára, Boros György útján a cristuri körbe is bekapogtatott, mert ottan egyesületi életre vágyó lelkekkel találkozott. Cristurnak kiváló tanárikara volt a megalakulásakor a mi gimnáziumunknál és az állami tanítóképző intézetnél is és a lelkes papi gárda szívesen vette, hogy a cristuri nagy unitáriusok vezessék az egyesületet. A legelső elnök Kozma Ferenc képezdei tanár volt, de ő egy évi munkásság után Clujra távozván tanfelügyelőnek, Borbély Sámuel képezdei igazgató töltötte be az elnöki széket; majd pedig Raffay Károly, utána Sándor János, aztán Pap Mózes, s az ő lemondása után Péterfy Albert ny. járásbíró lett elnök s vezeti az ügyeket ma is. Az alelnöki székben leghosszasabban szolgált a szent ügyet Sándor Jánosné, aki kezdettől fogva alelnöknő volt. Jelenleg az egyesület körben a Nőegyesület megalakul Dr. Elekes Dénesné elnöklete alatt s mint ilyen, a kör D. F.-Egyesülettel együttműködik. A titkár-jegyzői állást Barabás Lajos, Ürmösi Sándor, Deák Miklós, Katona Ferenc, Boros Jenő és Máté Sándor töltötték be. Legelső pénztárnoka Mihály Dénes volt, utána Széll Géza, majd Geréb

Zsigmond, végül Dr. Szolga Ferenc következett, aki jelenleg is betölti az állást.

A tisztviselőkről részletes adatok nem állván rendelkezésemre, csak így röviden szólhattam. E kör munkája is egyike a legértékesebbeknek. A lelkes papság és két tanári kar (a gimnáziumi és képezdei) lelkesedéssel állanak az egyesület zászlója alá. A kiváló tanárok egymást váltják fel az előadásokban, a lelkészek pedig nemcsak a szószerűben, hanem a felolvasó-asztalnál is szolgálnak Istennek és a szentügynek. Sőt a dalárdában is találunk Győrfi Ferenc személyében lelkes vezért! A felolvasók díszes sorozatában a többek között a következő kiváló nevek szerepelnek: Borbély Sámuel: Feladataink, melyben az egyesület hívatásáról elmélkedik, Németh István: A templomi ének-lés és énekeskönyvünk, Péterfi Lajos: A római házasság, Barabás Lajos: A Biblia. Jankovich Pál dr.: A vallás külső formái és az egészségügy. Gábor Albert: A vadházasságokról. Később felolvastak: Sándor János (Az érdek stb.), Gálfalvi Samu: A vallás őse a mithosz, melyben Müller Miksa nyomán igen érdekes valláslélektani szempontot domborított ki; Pap Mózes több felolvasása, pályázaton nyertes műve, melyek között legnevezetesebb: »Észszerűség és Unitárius vallás«, melyben az unitárius vallásnak időszerű racionalisztikus szempontjait hangsúlyozza ki. A jeles felolvasások között első helyet foglal el Dr. Szolga Ferencnek, Hit- és természettudományos világnézetek c. műve, melyben a hitnek erősségeit megingathatatlanak tartja akkor, mikor sokan azt gondolják, hogy a természettudomány megölte a vallást. A természettudománynak meg van a maga feladata, hívatása és köre s az egyáltalán nem az, hogy a hitnek ártalmára legyen. Majd meg a főtitkár Dr. Boros György látogatása alkalmával nemcsak buzdít és bátorít, hanem maga előadásokat és felolvasásokat tart. A felolvasók közül még meg kell említsük Lőrinczy Istvánt, Deák Miklóst és Dr. Elekes Domokost. Utóbbi a Brassai emlékének hódolt, igen érdekes és tanulságos gyakorlati következtetésekkel.

Az egyházkör a többi D. F. Egyesületi alakulatokkal párhuzamosan pályadíjakat tűzött ki egyes tételekre az irodalmi munka fokozására. Ezen a pályázatokon nyertek: Balog Irma, Szigethy Ilona tanítónők, Pap Mózes tanár és Ürmösy Sándor lelkész.

Az egyesületi munka megindulásakor évente két gyűlést tartottak, mindig különböző egyházközségben. Minthogy az egyházkör nagy területen van s nem könnyű eljutni a távoli egyházközségekbe, az egyházkört a munka szempontjából három területre osztották be.

Így ment a munka jó ideig, mikor ismét visszaállott a régi gyakorlat.

Az egyesületi munka mindenekelőtt azt a nemes célt szolgálta, hogy a vallás és erkölcs magasztos ügyét felolvasásokkal kiadványokkal, ünnepies alkalmak rendezésével előmozdítsa. Az unitárius vallás azonban nemcsak az ész, hanem a szív vallása is.

nemcsak egyoldalúan az értelmet művelte, hanem a kedélyt is. Győrfi Ferencnek, ennek a korán elhunyt nagy képességű, sokoldalú tevékenységű lelkésznek buzdítására és vezetésével megalakult az egyházköri dalárda, amely azóta több s kevesebb szüneteléssel és megszakítással mai is fenáll, ha nem is kifejezetten az egyesület számlájára. Az egyesület sok tartalmas felolvasásával, előadásával, művészi programjával különböző falvakban ötven esztendő alatt nemcsak az unitárius vallásnak, hanem általában az egyetemes közművelődésnek is hasznos szolgálatot tett. Ezt a szolgálatot fokozta azáltal, hogy különös gondját képezte az a szempont, amivel a falú vallásos kultúráját előmozdíthatná. Sokat foglalkozott az éneküggel, a vasárnapi iskolával, olvasó- és önképző-egyesületek alakításával a falvakban. Ezek szépen is haladtak a megvalósulás ígért földje felé, de az 1914-ben kitört világháború egyelőre feltartóztatta a haladás munkáját. A háború után azonban a megállapított elvek szerint minden falúban több-kevesebb eredménnyel működik a D. F.-Egyesület az Ifjúsági- és Nőegyesület.

Az Ifjúsági-egyesületre nem térünk ki, mert terünk nem engedi s nem is áll elegendő anyag a rendelkezésünkre.

A Nőegyesületről egy pár vonást meg kell említsünk. Ebben a körben a Nőegyesületnek, de általában az egyesületi életnek a nők között legbuzgóbb és legtevékenyebb munkása Katona Ferencné Simon Zsuzsanna volt, aki oly korán eltávozott az élők sorából. Martonosban állandóan egyesületi élet volt, melyben részt vettek az ő vezetésével mások is. A világháború után az egyes egyházközségekben is megalakultak a Nőegyesületek, melyek szépen működnek s rendkívül sok áldásos munkát végeztek s végeznek ma is. Célszerű ezekről a nemes törekvésekről pontos jegyzőkönyvet és naplót vezetni, mert ezek a jövő számára értékes kultúrtörténeti forrásból szolgálnak. Még csak annyit jegyzünk meg, hogy a világháború után a cristuri Nőegyesület is, melynek sokáig Pap Mózesné volt a vezetője, igen értékes munkát végzett, különösen a cristuri főgimnázium segélyezése, a tanulók gondozása szempontjából. Jelenleg Ütő Lajosné-Osváth Rózsika az elnöknő, akinél a D. F. E. munkásság apai és anyai hagyomány és régi megkezdett tevékenységnek a folytatása s minden remény meg van a sikerre. Minthogy az egyházköri Nőegyesület is megalakult Dr. Elekes Dénesné elnökségével, a jövőre nagy reménységgel és bizalommal tekintünk.

Jelenleg az egyesület tisztikara a következő: Elnök: Péterfy Albert ny. járásbíró, alelnökök: Dr. Elekes Dénesné (egyúttal az egyházköri Nőkörtségének elnöke), Boros Jenő tanár, titkár: Máthé Sándor, sacueni lelkész, jegyző: Fazakas Sándor cristuri ig.-tanító és énekvezér. Pénztáros: Dr. Szolga Ferenc.

11. A târnava-mica-köri D. F.-Egylet.

Ennek a körnek is multja, azaz elődje van, mint a két előbbinek. Még 1867-ben alakult egy tanügyi-bizottság, amely részint azokkal a kérdésekkel foglalkozott, amiért a D. F. E. megalakult. Természetesen, e bizottság tagjai és mások is nagy lelkesedéssel csatlakoztak a Dávid Ferenc nevével kibontott zászlóhoz. A vidéki egyesületek között a târnava-mica-köri alakult meg legelőbb. Megalakulásakor elnökké választották Járay Róbert deaji birtokost, alelnökké Rédiger Árpád esperest, titkár-jegyzővé Sándor Gergely deaji lelkészt s pénztárnokká Ütő Lajos dâmbăui lelkészt. A munka a megalakulással meg is indult, még pedig a régi egyleti élet alapján, mely szerint a tanügyi-bizottság tagjai számos érdeklődővel egyetemben minden hónapban egyszer értekezletet tartottak. Sándor Gergely azonban már 1837-ben Deajról az odorheii egyházkörben levő Dârjiuba távozott s helyébe titkár-jegyzőnek Gvidó Béla, akkori sânbenedeci lelkészt választották meg 1889 április hó 26-án a Diciosânmartinban tartott gyűlésen. Ütő Lajos lemondásával pénztárnoknak Hadházy József deaji lelkészt választották.

Most már a tisztikarban nem volt változás 1894-ig, mikor az érdemekben gazdag Rédiger Árpád alelnök tavasszal elhunyt.

1894 november hó 15-én, a Diciosânmartinban tartott Dávid Ferenc-émlékünnepet követő közgyűlésen Járay Róbert is lemondott, azonban nevét és elnöksége idejét azzal örökítette meg, hogy a fiókegyletnek 50 forintot adományozott, ami abban az időben tekintélyes összeg volt. Ezen a gyűlésen elnöknek ifj. Pataky László deaji birtokost, alelnöknek Gvidó Béla esperest, titkárnak Kiss László sarosi lelkészt választották meg. Az egyleti munka a szokott mederben, a különböző egyházközségekben tartott felolvasó-gyűlések által folyt. A sikeresebb munka szempontjából Gvidó Béla indítványára a kört három csoportra osztották, mint a cristuri egyházkörben s a csoportokba tartozó lelkészek és más egyleti tagok odaadó fáradozásával folyt a munka. A felolvasások különböző tárgyból voltak merítve. Ezek között különösen figyelemre méltó a Gvidó Béla sorozatos előadása, aki egyháztörténetünk köréből merítette felolvasásai egy sorozatának a csoportját.

1914 évben nagy gyász érte a kört, mert elhalt Dr. Ifj. Pataki László elnök, kineveztetése mellett az egylet igen komoly és sikeres munkát végzett. Az ő idejében tartottak Blajon egy igen nevezetes D. F.- Egyleti közgyűlést. A megürült elnökségre Dr. Pálffy Ferencet választották meg, akinek különösen az estélyek rendezésében kifejtett tevékenysége marad emlékezetben. Dr. Pálffy Ferenc 1932-ben lemondott ezen állásáról s helyébe Toldalaghi Szathmáry Gyula egyik felügyelő-gondnokot választották meg. Titkárok a már említettekén kívül a következők voltak: Nagy Béla, Sándor Gergely, Ütő Lajos, jelenleg Bartók Endre.

Pénztárnokok voltak: Ütő Lajos, Hadházy József, Nagy Béla, Mátyus Gergely, utóbbi jelenleg is pénztáros.

Egy egész kis kötet telnék ki abból, hogyha méltathatnók a D. F.-E. zászlója alatt 50 év alatt kifejtett munkát. Fokozatosan a falú munkáját is átszervezték a D. F.-Egyleti munkába és ma így is folyik az mindenütt. Külön nevezetessége e körnek, hogy 1933. évben megalakult a D. F. I.-Egyesületnek egyházköri fiókja is, amely nyári időszakban 1—2 összejövetelével a különböző egyházközségekben unitárius napok rendezését az unitárius öntudat fölébresztésére lelkesedéssel folytatja. A D. F. Nők-szövetségének tagozata pedig több helyen jót tesz a szegényekkel; segíyezi az iskolákat és diszíti a templomokat. Az egylet sok énekeskönyvet helyezett el a templomokban, különösen az 1890—1900 években.

Az egylet lelkes és fáradhatatlan vezérszelleme Dr. Boros György ezt a fiókegyletet is kétszeri látogatásával, illetve előadásával segítette hivatása teljesítésében. Egyszer Blajon, máskor pedig a Dicosânmartinban tartott nagyobb szabású ünnepélyen szabad-előadást, mely előadások igazán feledhetetlenné tették azokat a napokat. Az ötven év a târnava-micai körben is értékes munkát hozott létre s minden reményünk meg van rá, hogy elmélyedve haladnak tovább a régi nyomokon.

Az egylet jelenlegi tisztikara a következő: Elnök: Dr. Szathmáry Gyula; alelnök: Gvidó Béla; titkár: Bartók Endre; pénztáros: Mátyus Gergely.

12. A mureşkőri D. F.-Egylet.

A mureşkőri D. F.-Egyletnek is igen szép története van. Târgu-Mureş, a székely főváros sok kiváló unitárius férfiút vonzott magához, a mureşkörben pedig igazán nagy papok voltak s így az egyleti élet csaknem megszakítás nélkül mindig igen élénk volt s az ma is. Az egylet élén mindig kiváló férfiak állottak, az úgynevezett belső emberek pedig lankadás nélkül munkálkodtak a zászló becsületéért. Az egylet még 1885-ben megalakult. Elnöke Szentiványi Gyula kir. ítélőtáblai tanácselnök lett, alelnöke Kelemen Albert, a kiváló esperes, titkár a mindig munkás Fazakas Lajos. Fazakas Lajos egy év múlva lemond és Májay Gábor lesz a titkár. Szentiványi sem viselte sokáig az elnökséget mert megválasztása után egy év múlva kúriai bíró lett és a körből Budapestre távozott. Utána rövid ideig Filep Kálmán lett elnök, de hamar elhalván, néhány évig Fekete Gábort nyerték meg elnöknek. 1896-ban Fekete Gábor Clujra megy táblai elnöknek és az állásáról lemond. Helyébe Schuller József törvényszéki elnököt választják meg, de csak egy évig viselte e tisztséget és Bedő Dénes követi őt szintén egy évig, mert Bedő Dénes egy év múlva meghal. Ezután, 1908-ban jut az egylet ahhoz a szerencséhez, hogy Dr. Péterfy Áron ügyvédben állandó elnököt nyerhetett, aki

hosszú időn át buzgósággal vezette az egyesület ügyeit. Az adatok hiányossága miatt a személyi változásokról, nem tudunk részletesen beszámolni, de a kiváló munkás férfiak nemes törekvéséről mégis betudunk számolni. Májai Gábor titkár után a titkári teendőket Szabó Lajos, Halmágyi János, Pethő Kálmán, Bóor Jenő, Pap Gyula és Kovács Béla teljesítették.

1922 június hó 22-én a Târgu-Mureşen tartott gyűlésen az új idők követelményeinek megfelelően átalakultak s a tisztikart a következőkben választották meg: Elnök: Dr. Péterfy Áron, alelnök: Rédiger Géza, pénztáros: Török János, titkár: Kovács Béla. Választmányi tagok: Dr. Simó Zsigmond, Gál Elek, Dr. György József, Biás István, Nagy Jenő, Fazakas Lajos, Halmágyi János, Török Elek, Pap Gyula.

Ebben a körben is ez egyházköri D. F.-Egylet már kezdettől fogva kitűnően működött. A sok elnökváltozás nem bénította meg az egyesület életét, mert az alelnöki székben Kelemen Albert nagy buzgósággal teljesítette az egyesület által rá bízott feladatokat. Már kezdetben kitűnő gárda állott a szellemi munka élén. Elég lesz csak a nevek fölemlítése és az unitárius ember tudja, hogy ottan kiváló munka folyt. A fönnebb említett világi emberek mellett a lelkészek között a zászló alá sorakoztak: Kelemen Albert, Fazakas Lajos, Ürmösi Kálmán, Rédiger Géza, Bóor Jenő, ma már csak nevek, de halhatatlan nevek; az élők közül Halmágyi János, Pethő Kálmán, Keresztesi Dénes, a tanítók közül Májay Gábor, Szabó Lajos, Fazakas Péter s még annyi más.

A kör munkája a rendes felolvasó ünnepies közgyűlésekkel folytatódott az egyesületi munkának a belmisszióknak egész vonalon való kiterjesztésére. Kiváló felolvasások hangzanak el; mint más egyházkörben, itt is pályázatot hirdetnek. Csongvai Lajos egy 20 frankos aranyat tűz ki pályadíjúl, amely sikerrel is járt. Könyvtárt alakítanak, mint az odorheii körben, mely könyvtár a Dersy János hagyatékából tekintélyes számú és értékű könyvhöz jut. A mindig lelkes Bóor Jenő indítványára programba veszik, hogy a földműves gazdákat is megnyerjék az egyesületi életnek.

A felolvasások sorozatában mind előjöttek azok a kérdések, melyek a nép valláserkölcsei nevelése szempontjából fontosak és e körben munkáló férfiak egy jó része nemcsak köri, hanem az egyesületi és egyházi élet szempontjából is kiváló jelentőséggel bírnak. Megemlíjtük a sok nevezetes ünnepély között 1905 október hó 12-én tartott Rédiger-ünnepélyt, midőn Dr. Boros György főtitkár méltó kegyelettel emlékezett meg az elmúlt költő-papról egy kiváló méltatásban.

Az egyesület jelenlegi tisztikara a következő: Elnök: Dr. Fekete Gyula, alelnök: N. Nagy Elemér, titkár: Fölöp Zoltán. Pénztáros: Zsakó János.

13. A treiscaunköri D. F.-Egylet.

Az egyletet 1886 június hóban az Arcuşon tartott gyűlésen alakították 15 rendes és egy alapító-taggal. Elnöknek választották Lőfi Áron esperest, alelnöknek Szentiványi Miklós vármegyei főjegyzőt, jegyzőnek és pénztárosnak Kiss Sándort. Eleinte úgy látszott, mintha az ifjú egylet nem lenne elég életképes, de csakhamar értékes munka indult meg az egyházkörben magában, valamint az egyházközségekben is igen figyelemreméltó komoly munka folyt. Nevezetesen, hogy már a megalakulás után való évben fölvetették azt a gondolatot, hogy téli időben az egyházközségekben tartsanak felolvasó-estélyeket a nép számára. A tisztikarba 1893-ban Kiss Sándor helyett Székely Zsigmondot, később pedig elnöknek Szentiványi Miklóst választják meg. 1912-ben a tisztikart a következőkből állították össze: Elnök: Szentiványi Miklós kir. tanácsos és Szász Béláné, Végh Béni ügyvezető elnök, titkár: Székely Kelemen, pénztáros: József Lajos.

Az egyleti munkát a régebbi időben az egyházkörben levő kiváló lelkészek vezették. Ilyenek pedig bőven voltak; ott volt a főntieken kívül Vaska Béla, Deák Miklós, Csifó Salamon, Simó János stb. Ha tehát kezdetben az egyleti munka kevés számú emberrel is indult el, mégis kiváló erőt tudott kifejteni. Idővel az egyházkörben tartott D. F.-Egyleti felolvasások nagyon népszerűek voltak és minden szempontból a D. F.-Egylet ügyének előmozdítói. A harmadik közgyűlésen jelen van a lelkes központi titkár is, hogy a buzgóságot annál jobban fokozza. Hadd említsünk meg a régiékből néhány felolvasás tárgyát emlékezet okáért! Kiss Sándor felolvas »A vasárnap falún és a Dávid Ferenc-Egylet hatásköre« címen. Deák Miklós: »Az unitáriusoknak vannak-e bálványképei?« kérdésről. Kádár Lajos pedig: »Az elemi oktatásnak általam gyakorolt módszeréről«. Vaska Béla: »Erkölc és műveltség« címen. Kiss Sándor: »Az európai törökhódolásnak befolyása a kereszténységre«, Kilyén Endre: »A meleg és a hideg hatásáról«. Csifó Salamon: »Betegség és orvosság« (A vallás-tanításról), Kádár Lajos: »Szükséges-e az elemi iskolában a záróvizsga?« Hogy az irodalom ügye minél jobban előmozdúljon, irodalmi pályázatot hirdetnek. Ezen, a halotti énekeskönyvről írt bírálatával és egyháztörténelmi kézikönyvével jutalmat nyert Simó János.

A munka mind jobban szélesül és mélyül. 1910 után már a Nőegyleteket is munkában találjuk. Ezek között az aita-marei, braşovi, sf.-gheorghei egyletek nevével találkozunk leggyakrabban. A nagy háború után azonban a D. F.-E. kebelében a Nőegylet és és Ifjúsági-Egylet minden egyházközségben megszerveződött és ezek nagyon értékes munkát végeznek.

Jelenlegi tisztikar a következő: Elnök: Ütő Áron. Alelnök: Benedek Gábor. Titkár: Régeni Áron. Pénztáros: — — —

14. A târnava-marekõri D. F.-Egylet.

A D. F.-Egylet alakulásakor ebben az egyházkörben csak öt egyházközség volt. 1894 februárius hó 10-én buzgó unitárius lelkek mégis megalakítják a fiók-egyletet Racoşul de Suson tartott gyűlésen. A gyűlésen jelen voltak Osváth Gábor esperes, Deák Miklós ormenisi, Ütõ Béla racoşul de josi, Kiss Aladár datki, Lõrinczi István racoşul de susi lelkészek, Ferenczi Lajos racoşul de susi, Égeni Sámuel datki, Sipos Ignác ormenisi tanítók. Nem nagy szám egy alakuló-gyűlésen, de a lelkesedés pótolta a nagy szám hiányát. Elnöknek Osváth Gábort választják meg, de õ rövid idõ múlva lemond e tisztségrõl, utána rövid ideig Deák Miklós lesz az elnök, azonban õ az egyházkörbõl hamar eltávozván, Dániel Elek felügyelõ-gondnokot választják e tisztségre, aki nem lakván az egyházkörben, helyette Lõrinczi István alelnök vezette az ügyeket. Dániel Elek lemondása és Lõrinczi István eltávozása után ismét Osváth Gábor lett az elnök, aki e tisztséget egész nyugalomba vonulásáig viselte. Jegyzõ elõször Kiss Aladár volt, de legtöbbit Ütõ Béla viselte e tiszte, aki az eseményekrõl példás pontossággal vette fel a jegyzõkönyvet, amelybõl pontosan megállapítható az egyházkörben lakó és régebben ott lakott belsõ emberek példás kötelességtudása.

Az egyleti élet az egyházkörben is felolvasó-gyűlésekkel kezdõdött. Minden évben két felolvasó-gyűlést tartottak az egyházközségekben felváltva. A felolvasások tárgyából kitûnik, hogy a nép vallás-erkõlcsi és gazdasági szempontjaira gondolnak. Hogy az egyleti élet minél virágzóbb legyen, pályadíjakat is tûznek ki; a pályadíjak nyertesei: Osváth Gábor, Deák Miklós és Kiss Aladár voltak. A régi lelkészek között kiváló munkásságot fejtettek ki ebben a körben: Osváth Gábor, Deák Miklós, Lõrinczi István, Kelemen György, Kiss Aladár, Ütõ Béla, az újabbak közül Szén Mihály, Kisgyörgy Imre, Kelemen István és Fekete Lajos. Egy kiváló tanítói gárda rendkívül nagy szolgálatot tett az ügynek. Hadd emlékezzünk meg róluk is. Péterfy Gyula hoghizi áll. ig.-tanító, Nagy Árpád ormenisi ig.-tanító, Ferenczy Lajos racoşul de susi ig.-tanító, Égeni Sámuel és Pálffy Ákos datki ig.-tanító, László Gyula cohalmi tanító, az ottani leány-egyházközségünknek lelke, a D. F.-Egyletnek igazi munkásai voltak. Ezek a kítûnõ népnevelõk részt vettek minden egyleti munkában, egyházköri dalárdát alapítottak, mely annyi lelki gyõnyörúséget okozott a közönségnek a D. F.-Egyleti gyűléseken.

A D. F.-Egyleti gyűlések nemcsak híveinket vonzották, hanem örömmel részt vettek azon más felekezetûek is. Nistor Joachim, aki késõbb Odorhei vármegye revizora, azután meginspektor lett és Bibó Samu ref. vallásu jegyzõ felolvasásaikkal is közremûködtek az egyleti munka sikere érdekében. A gyűlésnek mûvészi pontjaiban pedig számtalan más felekezetû is közremûködött.

Az egyházköri egyleti munka most is a régi csapásokon halad, zaj nélkül, de kitartással. Már 1910 körül Útő Béla racosul de josi lelkész indítványára kimondották volt, hogy az egyleti életet az egyházközségi szervezetek kiépítésével is ki kell egészíteni. Azóta meg is történt.

Jelenlegi tisztikara: Elnök: Kelemen István, titkár: Szén Mihály, pénztáros: Útő Béla.

15. A D. F. E. turda-airesi köre.

Turda-airesi egyházkörben a D. F. E. fiókja 1894 május 24-én Turdán tartott gyűlésen alakult meg. Elnöke lett Csegezy Mihály köri felügyelő gondnok, törvényszéki elnök, tiszteletbeli elnök, Csegezy László köri esperes, jegyző Léta Domokos valóeni-i lelkész, titkár: Biró Lajos cornești lelkész, pénztáros: Adorján Domokos turdai ig.-tanító és énekvezér. Az alakuló gyűlés már úgy volt előkészítve, hogy egyúttal ünnepies műsorral is meglephessék a hallgatóságot. Csegezy Mihály elnök remek megnyitóban üdvözölte a tagokat és vázolta a D. F.-Egylet nagy céljait. Gál Miklós pedig jeles felolvasással emelte a hangulatot; Kanyaró Mihály tanító és Demeter Dénes közreműködésével méltó volt a lelkes hangulathoz, valamint a Tarcsafalvi Albert üdvözlőirata is.

Az egyházkörben kiváló munkásságot fejtett ki Biró Lajos az egylet megalakulásáért. A megalakulás után az egylet mindig kiváló munkásokat kapott Simó János (akit alelnökké is választottak) turdai és Józán Miklós (aki titkár lesz) rimiteai lelkészekben. E két nagy erő nem sokáig boldogította az egyházkört, mert Simó János fiatalon, 1900-ban meghalt. Józán Miklós pedig Budapestre ment, hol nagy tehetségének megfelelőbb helyet talál. Turdára Lőrinczy Dénes, Rimiteara pedig Németh István megy, akik mindketten kiváló munkásai a D. F.-Egyletnek. Simó János halála után az elnökséget Lőrinczy Dénes viseli az egylet bizalma folytán.

A tisztikarban változás 1908-ban áll be. midőn elnök lesz: Lőrinczy Dénes turdai lelkész, alelnök: Ádámossy Gábor plaesti lelkész; titkár Gálfi Mihály, petrioasai lelkész, pénztáros újból: Adorján Domokos turdai énekvezér. A háború végéig élénk munka folyt, mikor is az ostromállapotok megakasztottak évekig minden egyleti munkát.

Ez egyházbörből csak gyér adatokhoz juthattam s ezért a munkásságról csak röviden számolhatok be. A már említett felolvasó- első gyűlésen kívül kiváló munkásságot fejtett ki: Józán Miklós, 1899 évi moldovenești gyűlésen, mikor Boros György főtitkár is jelen volt, Adorján Domokos: A nők munkaköre című felolvasásával, Csiki Viktorné: Az anya a vallásosság terjesztésében tárgyú előadásával (1900). Nevezetes gyűlésük volt 1904 május 29-én, mikor imát Benczédi Domokos petrioasai lelkész,

egyházi beszédet Gálfi Zsigmond cheiai lelkész mondott, Dávid Ferencről pedig Lőrinczy Dénes esperes tartott felolvasást. Az Adorján Domokos vezetése alatt álló dalkör pedig öt darab éneket adott elő.

Ebbe a körbe tartozik az abrudi egyházközség, amely már a megalakulásakor megalakította az egyházközségi tagozatot, melyben állandóan érdemes munka folyt.

Az egyleti élet elmélyülésével ebben a körben is megalakultak az egyházközségi alakulatok. Ezek között az abrudi egyházközségi alakulat után legrégebb a bādeni Nőegylet, melynek munkásságáról annyi jót olvastunk.

Újabban az egyleti munkakör és vezetőség is újjáalakult 1933 nov. 13-án Plaestin, ahol köri ifjúsági konferencia is volt a főt. Dr. Boros püspök úr jelenlétében. Ez alkalommal elnök lett egyházi részről Dr. Szathmári Miklós sándulesti lelkész, világi részről Adorján Géza egyházi tanácsos. Női alelnök Dr. Pataký Jenőné és Csongvay Dénesné, titkárok: Gál Irén tanítónő és Zsigmond Ferenc tanító. Pénztáros: — — —

16. A D. F. E. Ifjúsági Köre.

A D. F. E. szervezete nem volna teljes, hogyha az ifjúság hiányozna belőle. D. F. E. Ifjúsági Köre 1900 április havában alakul meg Dr. Boros György egyleti titkár buzdítására és védnöksége alatt. Az alakuló-gyűlésen jelen volt 50 főiskolás ifjú. Az első tisztikar tagjává megválasztották a következőket: Elnök: Tóth Ernő; alelnökök: Kelemen Lajos, Pállfy József, Mikó Imre; titkár: Bió Pál; pénztáros: Ádámossy Gábor; jegyzők: Költő Gábor és Nagy Elemér. Választmányi tagok: Dr. Ferencz József, akit abban az időben »sub auspiciis regis« avattak doktorrá, Elekes Dénes, Raffay Károly, Gál Miklós, Pap Domokos, Gálfalvi Sámuel, György János és Kriza János. Sajnos a D. F. E. Ifjúsági Köre első vezetőségéből már többen nem élnek, de az élők ma is a magyarság életében számottevő, sőt többen vezető szerepet töltenek be. Az ifjúság jól érezte magát a Dávid Ferenc lobogója alatt és munkához látott. Elkészíti az alapszabályokat és bemutatja jóváhagyás végett az anyaegyletnek. Az alapszabályokban benne van az egylet munkaprogramja is, mely szerint az egylet tagjai a Dávid Ferenc szellemében való vallásos-erkölcsi élet mélyítésére törekedve, társadalmi és tudományos munkásság által arra igyekeznek, hogy a társadalomban rájuk váró feladatoknak megfelelhessenek. E végből az iskolai év alatt gyűléseket, összejöveteleket tartanak, felolvasásokkal, szavalatokkal és szabad előadásokkal és ezeknek megbeszélésével, megbírálásával és nevezetes egyházi és nemzeti ünnepek alkalmával díszgyűléseket rendeznek. Csupa boldogság visszaemlékezni a munka kezdetére, midőn az egylet egyes kiváló tagjai tanulmányaikat előadják. Kelemen Lajos, Pap Domokos és Szentmártoni Kálmán a törté-

nelem köréből, a papnövendékek a teol. tanulmányok köréből tartanak előadásokat, a jogászok pedig szintén a saját tanulmányuk köréből s amellet az egyes gyűléseken szavalatokkal is közreműködtek az egyes tagok. Az ifjúsági egyletben az 1900-as években elnökök voltak: Mikó Imre, Pap Domokos (aki egy nagyon fontos munkatérre: az egyháztörténelem művelésére hívta fel a figyelmet), Szentmártoni Kálmán, Kelemen Lajos, Abrudbányay Ede, Borbély István és Sándor János, utóbbi évekig viselte e tisztséget. Ha nem is éppen a kormányrúdjánál, de a vezetésben mégis résztvettek és az egyleti munkában kiválóan működtek még az említetteken kívül: Kovács Kálmán, Bedő Gábor, Bodóczy Sándor, Árkosi Tamás, Kiss Sándor és Ütő Lajos stb.

Az egyleti munka az életre való készületben, eszményi célok megvalósításában merült ki. Az egyletben beszéd tárgya volt a nép nevelésének gondolata is, sok szó esett az úgynevezett »Szabad egyetem«-ről, amelynek keretében a nép számára eljuttatható lenne a kultúrának nagyobb áldása is, de ezeket a kérdéseket abban az időben rábízták a papokra és tanítókra, mint a népnek hivatásos nevelőire.

Az Ifjúsági Kör az 1910 évi nagy ünnepélyen még működött, a kör nevében Sándor János fiatal tanár üdvözölte is az anyaegyletet, de a világháború tövében megszűnt, vagy legalább is nem találjuk semmi nyomát, hogy aztán a háború befejezése után megújulva és megerősödve támadjon fel.

A világháború nemcsak nagy gyászt hozott az emberiségre a sok millió kiontott élet és eltiport boldogság árán, hanem tanulságokat is. Egyik legnagyobb tanulság az, hogy a nép vezetői, az úgynevezett értelmiség meg kell találja a kapcsolatot a falú népével, a nemzet többségével, a vallásfelekezet tagjaival s közös szellemet, felfogást és a kultúra iránti állandó kapcsolatot ki kell építeni. A D. F. Ifjúsági Körének ez volt a háború után a helyes kiindulási pontja. Ezen a téren kiváló munkásságot fejtettek ki Gyallay Pap Zsigmond »A nép és az intelligencia« és Mikó Imre: »A magyar falú és a nemzetiségi kérdés« című munkájával. Az említett és más ifjak buzgó és lelkes munkájával, megszervezik 1927 évben az egyetemes unitárius ifjúságot azzal a gondolattal, hogy az unitárius ifjú, legyen akármilyen foglalkozású, földműves vagy pedig a legmagasabb végzettséggel bíró, érezzen együtt egymással s fejlődjön ki az a tudat bennük, hogy egy fajnak és egy vallásfelekezetnek a fiai. Az Ifjúsági Kör ez időben történt teljes újjáalakulásának vezére Szent-Iványi Sándor volt, aki abban az időben jött haza amerikai tanulmány útjáról.

Nem feladatunk, hogy e nagy reményekre jogosító egyesület teljes munkásságával foglalkozzunk, de azért megemlítjük, hogy ez egyesületben kiváló szervező munkát végeztek. Szent-Iványi Sándor cluji, Balázs Ferenc cheai, Máthé Sándor sácueni,

Lőrinczy Dénes bucurești lelkészek, Dr. Vajda Béla, Vályi Ilonka, Veress Ákos, Dr. Gálffi Zoltán s még számosan a cluji központban és egyébütt.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a háború előtti és háború utáni D. F. E. Ifjúsági Kör között gyönyörű fejlődés látszik. A cluji központban abban az időben az összejövétel helye a teológiai ifjak olvasó- és az olvasóterem mellett levő tanterem volt, mely a teológiai akadémiai hallgatók számára sem túlságosan nagy helyiség, az összes tagok befogadásába pedig egyáltalán nem volt elégséges. Ma megfelelő terem áll az Ifjúsági Egylet rendelkezésére, amely gyűlés tartásra éppen annyira megfelelő, mint ifjúsági otthonnak szórakozás céljaira.

Ilyen nagyfontosságú haladás az is, hogy már minden nagyobb unitárius faluban meg van szervezve a D. F. Ifjúsági Köre, amelyben értékes munkásság folyt eddig is és jövőre nézve még nagyon sokat várunk.

Az ifjúság számára régebben az anyaegylet gondoskodott lapról s időközben kiadta a »Fiatalság Barátja« című ifjúsági lapot. A D. F.-Egylet lapjában, az »Unitárius Közlönyben« az Ifjúsági Egylet számára külön rovat nyílt meg, a legújabb időben az »Ifjúság világa« címen az »Unitárius Közlöny« mellékletet adott ki, amelyet Szent-Iványi Sándor szerkesztett. Az Ifjúsági Egylet azonban arra törekedett, hogy külön önálló lapja legyen s 1929-ben beindították a »Kévekötés« című ifjúsági lapot, melyet az ifjúság és a fiatal lelkészek szerkesztenek. A lapnak legelső szerkesztője Weress Ákos volt, azután Balázs Ferenc majd Szabó Sámuel következett, jelenleg pedig Fikker János plaiesti lelkész szerkeszti a lapot. Az egyház és a magyar társadalom nagy reményekkel néz az Ifjúsági Kör munkássága elé s az évenként rendezett ifjúsági konferenciák jó eredményei azt is mutatják, hogy nem hiába.

17. A budapesti D. F.-Egylet.

A D. F.-Egyletnek Budapesten már kezdetben sok lelkes híve volt, de az ottani egylet csak 1900-ban alakult meg, midőn Józán Miklós lett a lelkész. A megalakulásakor a tagok száma 140 volt és 30 angol vendég volt jelen. Tisztikart a következő jeles unitáriusokból állították össze: Elnök: Ürmösi Miklós miniszteri titkár, alelnökök: Perczelné-Kozma Flóra és Kozma Gyula igazgató, titkárai: Józán Miklós és Buzogány Ágnes tanárnő. Már e nevek biztosítékul szolgálnak arra, hogy az egyesület kiváló munkásságot fejt ki, amiről a budapesti D. F. E. évkönyve nyilvánvalóan tanúskodik. Az elnökséget 24 választmányi tag segítette munkásságában, akiknek fele nő volt. A kiváló, lelkes munkások gárdájából ki kell emelnünk Ujvári László hitrokonunkat, aki a budapesti unitárius mozgalmakról oly fáradhatatlan pontossággal számolt be az »Unitárius Közlöny«-ben.

Az egyleti munkának itt is egyik lényeges alkotórészét alkották a felolvasó-gyűlések, melyekben a kiváló művészi program mellett a legkiválóbb unitárius és más vallású írók és közéleti emberek olvastak fel. Az unitárius kiválóságok közül főlemlítjük, Kanyaró Ferenc: Dávid Ferenc küzdelmei a XVI. században, Perczelné-Kozma Flora: Toltstoj és a szabadelvű egyházak. A modern szabad gondolat és a reformáció haladása. A szabadelvű teológia elődei korunkban, más tételokról. Kozma Ferenc: Dávid Ferenc élete, Lőrincy Dénes: Dávid Ferencről, a lelki szabadság apostoláról, Dr. Barabás Ábel: Az örök nőiesség. Buzogány Anna: Leányaink vallásos nevelése, Máthé György: Hit, vallás és tudomány, Dr. Boros György: Messiás. Unitárius eszmék, Józán Miklós pedig Ötvös, mint gondolkozó című értekezésével, valamint szép imáival és hatalmas erőből dúzadó költeményeivel járult hozzá a mindig magas színvonalon álló ünnepekhez. A budapesti egyletben más felekezetűek talán még nagyobb számban működtek közre, mint a cluji központban. Ezek között a legnevezetesebbek: Masznyik Endre pozsonyi ev. teol. akadémiai tanár, Dr. Kecskeméti Lipót főrabbi, Benedek Elek, a jeles székely meseíró, Kovács Sándor, ev. teol. tanár, Szabolcska Mihály a híres ref. költő-pap, Szitnyai Elek fővárosi tanár, Rohoska József sárospataki ref. teol. akad. tanár, Sztehló Kornél a kiváló ev. jogász, Hornyánszki Aladár ev. teol. tanár, Bernát István a »Magyar Gazdaszövetség« elnöke stb. Ezek a kiváló nevek eléggé mutatják, hogy az unitárius név a Dávid Ferenc lobogója alatt tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett Magyarországon.

Mint igen érdekes és fontos eseményt meg kell említsük azt is, hogy Annie Besant, a nagy teozófus apostolnő is megfordult egy ízben az egyletben és előadást tartott.

A fönt, sajnos, csak hézagosan vázolt munka elsősorban a magasabb értelmiség igényeihez volt szabva. Természetes, hogy erre Budapesten szükség volt. Az egylet azonban nem állott meg ennél a nagyon is fontos feladatnál. 1910-ben vándorgyűlést tart Polgárdin, hogy a vidéken is megismerkedhessenek az egylet elveivel. A következő évben megalakítják az Ifjúsági Kört, melynek elnöke Balog Sándor, védnöke pedig Ürmösy Miklós lett. Az Ifjúsági Kör munkásai között kitűnt Tóth István, jelenlegi cluji főgimnáziumi tanár, jeles festőművész, aki novelláival gyönyörködtette a hallgatóságot. A D. F.-Egylet fölkarolja a Budapestre szakadt cselédek ügyét. Ezt az ügyet Perczelné vezette, aki gyakran megis uzsonnáztatta a cselédleányokat, de Perczelné segítségére voltak Buzogány Ágnes és Németh Gizella fővárosi tanárnők. »A cseléd otthonban« minden vasárnap délután összegyűltek a székely leányok s ottan nemcsak előadásokat tartottak számukra, hanem Németh Gizella tanárnő kézi munkára is tanította. A kálvária-téren a székely munkásokat gyűjtötték össze, hogy azok se feledkezzenek el azokról a valláserkölcsei elvekről, melye-

ket a székely falvak kis templomaiban olyan áhítattal hallgattak.

A budapesti D. F.-Egylet teljes lelkesedéssel karolta fel missziói-ügyünket, miáltal Józán Miklósnak, aki egyedül szinte emberfeletti erővel végezte a reáháramló munkát, minden munkájában segítségére volt, egyházunk szent ügyének pedig felvirágoztatására szolgált.

A világháború alatt a budapesti egylet is a háború okozta nehézségek és kérdések befolyása alatt működött. A háború befejezése után pedig politikailag elszakadtunk egymástól és e sorok írójának nem állott módjában, hogy munkásságukat figyelemmel kísérje. De a hézagos tudósításokból örömmel állapítjuk meg, hogy a gyönyörű kezdettel megindult D. F. Egyleti munka nem vesztett komolyságából és mélységeiből, hanem a megindult mesgyén a régi kitartással és buzgósággal halad előre. A budapesti D. F.-Egylet méltó a zászlóhoz, amelynek szolgálatában áll.

18. A Nőkszövetsége.

A D. F. E. alapszabályaiban és a gyakorlatban is a nőknek a férfiakéval egyenlő munkakört juttatott s éppen azért a Nőkszövetsége elég későn, 1910-ben, a nagy emlékszinat alkalmával alakult meg. Az emlékezetes nagy nap alkalmával ugyanis nagyon sok angol és amerikai unitárius nő is jelent volt s midőn hitestvéreink elmondották, mily áldásos tevékenységet fejtenek ki s kihangsúlyozták azon szándékukat, hogy szívesen együtt működnek a magyar unitárius nőkkel, az egyleti titkár indítványára megalkották a Nőkszövetségét. Ezen alakulat tisztikara a következő volt: Elnök Főt. Ferencz Józsefné, alelnökök: Dr. Boros Györgyné és Pákey Lajosné; budapesti elnök: Perczelné-Kozma Flóra; titkár: Fangh Erzsébet és Végh Mihályné; jegyző: Sámi Erzsébet; pénztáros: Ferencz Tita; külföldi levelező Boros Irén és Ferencz Tita.

A Nőkszövetsége lelkesen munkához fogott; 1910 decemberében az »Unitárius Közlönyben« felhívást bocsát ki, melyben felhívják az egyházközségeket a Nőegyletek megalakítására és vázolják azokat a feladatokat, amelyek a Nőkszövetségre várnak. (Unitárius Közlöny 1911. 31.) A titkári jelentésből örömmel állapíthatjuk meg, hogy eme mozgalom az egyházközségekben nem maradt visszhang nélkül. Mereştin, Sânpaulon, Crăciunelen, Bădenin, Şighişoaran már az első megindulásakor megalakúlnak a Nőegyletek. A munka az említett nagyon fontos misszió-ügyön kívül az egyházi élet bensőségessé, élénkkététele körül folyt, midőn 1914-ben kitört a világháború, amely megadta az irányt a Nőkszövetsége munkálkodásának is. A szeretet munkáján kívül kiválóan értékes tevékenységet fejtettek ki azáltal, hogy a háborús bonyodalmak miatt Angliában rekedt hazánkiai hazajövele érdekében sikeresen közbe tudtak lépni. Ha egyéb sikere nem volna az egyletnek, csak azért is érdemes lett volna megalapítani.

1917-ben a Nőkszövetségének munkája új lendületet vett. Az »Unitárius Közlönyben« a »Nők világa« című rovatot újból megnyitották, mely rovatnak vezetésére a melegszívű költőnőt: Ürmösi Károlynét nyerték meg s erős mozgalmat indítottak arra nézve, hogy az egyházközségek is szervezzék meg a Nőegyleteket.

A háború és a háború után bekövetkezett események nem kedveztek az egyleti életnek. Azonban 1922-ben, midőn az ostromállapotok szünni kezdtek, újból neki lendült az egyleti élet. Egy lelkes ünnepélyes közgyűlés keretében, midőn egy magávalragadó beszédben szögezte le egyik kiváló nő a szövetség jelentőségét, a tisztikart újból választják. Elnökké választják Dr. Boros Györgyné javaslatára mélt. és főt. Ferencz Józsefnét, ügy.-alelnöknek: Dr. Boros Györgynét, alelnöknek: Fangh Erzsébetet, főtitkárnak: Ürmösi Károlynét, titkárnak: Abrudbányai Ervint, pénztárosnak: László Gyulánét. Az amerikai hitrokonokkal való levelezésre megnyerték Dr. Kauntzné-Engel Ellát, az angol hitrokonokkal való levelezésre pedig Boros Rózsikát, a belföldi levelezésre pedig Ürmösi Károlynét. A választmányi tagok számát tízben állapították meg, de ezenkívül a D. F. E. választmányának női tagjai is a választmány tagjai lettek. A gyűlésen, melyen Dr. Boros Györgyné ügyv.-alelnök elnökölt, több üdvös határozatot hoztak. Nevezetesen: erős mozgalmat indítanak a vidéki Nőkszövetségének megszervezésére, a vallásos élet belső elmélyítését minden lehető módon munkálják s a templomot már külsőleg is széppé és vonzóvá igyekeznek varázsolni, s a városba özönlő híveinek ügyét felveszik, a munkanélkülieket munkához juttatják, a szeretet munkáját minden vonalon megvalósítják. A titkári jelentésből örömmel állapítható meg, hogy a vidéki Nőkszövetségek állandóan szaporodnak és egyházunk érdekében kiváló munkásságot fejtenek ki. (Unitárius Közlöny 1922 évf. 109, 110 lap.)

A cluji központi Nőszövetségének munkája ezen a csapáson haladott. Mondhatni, tervei megvalósításában talán még nagyobb és sikeresebb volt, mint magában a tervezésben. Megszervezik a missziói munkát a külvárosban levő híveink látogatására és segélyezésére, melyben különösen Dr. Mikó Lőrincné és egyik kiválóan jeles úrnő munkált nevezetesen az iskolaköteles gyermekek felkutatásával és segélyezésével. De más Nőszövetségi vezető hölgyek is kiváló munkásságot fejtettek ki e téren. A népművészeti értékek megmentése és megismertetése szempontjából kapcsolatot keresnek Rimiteával, e régi eredeti sajátosságokat megőrző egyházközségünkkel, amelynek művészi termékeiből kiállítást rendeznek. E téren is Dr. Mikó Lőrincné a vezető szerep és a lankadhatlan buzgóság, de egyik nagyon sikerült munkában segítségére volt Dr. Borbély Istvánné is. A szövetség kiváló tagjai programjukba foglalják az emberszerető munka minden megvalósítható alakulatát. Az ily munkához azonban pénz kell s ezt a pénzt elő is teremtették. A szükséges pénzösszegek előteremtéséhez az utcai gyűjtések szép sikerei

járultak hozzá, de a lelkes nőegyleti tagok nem kímélték a fáradságot, hogy más úton is (pénzintézetektől való segélykérés, estélyek rendezése) jövedelemhez ne jussanak. A szép összegekre menő pénzből minden évben karácsonyfa-estélyt rendeztek, mikor a szép és áhítatos ünnepély mellett a szegény gyermekeket és más segélyre szorulókat segélyeznek. A Nőegylet más alkalommal is kinyújtotta segítőkezét arra felé, ahol segítségre szorulókat látott. Egy tanár árvájának nevelését magára vállalta, több leányotthoni szegény tanulóleánynak költségeit kifizette, a gyermeknyaraltatási akcióban részt vett, bevezeti az elemi iskolába a 10 órai egy pohár tejet, betegnek kamatmentes kölcsönt nyújtott, más beteget segélyezett és közbenjárt Dr. Gyergyay Árpád orvostanár úrnál, hogy ingyen operálja és kezelje hosszabb ideig egyik szegény beteget. A Romániai Magyar Nők Központi Titkárságával felveszi a kapcsolatot, a református leánygimnázium számára alapítványt tesz. A szeretet munkájában egyik legfőbb gondját képezte a leányotthon berendezése, amelyben amerikai testvéreink közül segítségére jöttek a leányotthonnak, úgy, hogy az amerikaiak segítségével a Nőkszövetsége több mint 100.000 (százezer leu) értékű összeget fordított a leányotthonra.¹⁾

A Nőkszövetsége minden évben tartotta és tartja most is a felolvasó-gyűléseket, kötőkéket, melyek mindenkor magas színvonalon állanak. A belmisszió-ügyben is közreműködött. Gyallay Pap Domokosné vezetése mellett az unitárius cselédleányokat összegyűjtik valláserkölcsi és társadalmi színvonaluk emelésére. Dalárdát, vegyeskart szerveznek, melyben a buzgóságot emelik az ünnepies istentiszteleteken való közreműködéssel.

A Nőkszövetsége vezetésében 1928-ban változás is állott be. Ez év februárius hó 19-én főt. Ferencz József püspök elhalálózván, vele lélekben annyira összeforrott neje, főt. és mélt. Ferencz Józsefné sz. Gyergyay Anna az egyleti élettől visszavonult s helyébe elnöknek főt. Dr. Boros Györgynét választották meg, alelnöknek pedig Dr. Mikó Lőrincnét, ellenőrnek pedig Lőrinczy Zoltánnét; a tisztikar többi tagjai a régiek maradtak. A Nőkszövetsége bensőséges rokonérzéssel és a tisztelet legmélyebb átérzésével osztozott elnöknője gyászában és síratta meg 1932-ben bekövetkezett halálát. A tisztelet és hála kifejezését a haláleset alkalmával és az azután rendezett ünnepélyen is Ürmösi Károlyné fejezte ki meleg szívvel és igazi értékeléssel. A Nőkszövetsége igaz értékeléssel üdvözölte főt. Dr. Boros György és felesége önméltóságukat a püspöki székben abban a biztos reményben, hogy az egyleti életnek igazi támaszát látják a püspöki családban, amely családdal a D. F.-Egylet élete úgyszólván össze van nőve.

Utóbbi időben a Nőkszövetsége szükségesnek látta, hogy az

¹⁾ Az adatok Csifó Salamonné ügyv.-elnöknő „Jelentéséből“ vannak véve.

alapszabályokat a jótékony nőegyletek mintájára átdolgozza. Erre azért volt szükség, hogy minden adandó alkalommal minden külön engedély nélkül gyűjtést rendezhessen a jótékonyági-egyletek mintájára. Az új átalakított formájában és alapszabályaiban a Nőkszövetsége a következő címet vette föl: »A Dávid Ferenc Unitárius Nők Országos Szövetsége« s 1932 óta, mint ilyen önállóan működik.

Az egyesület a régi buzgósággal és lelkesedéssel dolgozik a vallásos emberszeretet nemes eszméjéért. Örömmel látjuk, hogy a Nőkszövetsége sok vidéki faluban és városban is már régóta nagy sikerrel dolgozik. Sajnos, terünk nem engedte, hogy ezeknek a történetével, munkásságával foglalkozzunk.

A központi D. F. Unitárius Nők Országos Szövetségének jelenlegi tisztikara a következő: Elnök: Főt. mélt. Dr. Boros Györgyné, ügyv.-alelnök: Csifó Salamonné, alelnökök: Dr. Mikó Lőrincné és Vajda Lajosné. Főtitkár: Ürmösi Károlyné, jegyző: Özv. Csató Pálné, pénztáros: László Gyuláné, ellenőr: Lőrinczy Zoltánné.